

זיכרונות חלקיים ומעט זהויים מהשנים הראשונות של פורום היוצרים הדוקומנטריים
מיכל אביעד

כשדורון צברי פנה אלי ב-1997 להצטרף לקבוצת יוצרים דוקומנטריים שמבקשת להיאבק על זכויותינו, התגייסתי בהתלהבות. בשנים בהן חייתי בסן פרנסיסקו (חזרתי לארץ ב-1991) נפתח בפני מודל נפלא של סולידריות בין יוצרי קולנוע. הייתה בסן פרנסיסקו עמותה שנקראה FILM ARTS FOUNDATION. הרעיון היה שמכיוון שכל כך קשה לעשות קולנוע (גם אז היה קשה! והיינו עדיין אנשי 16 מ"מ כמובן), מוטב שכולנו נתאחד במקום שנאבק זו בזו. הייתי במאית מתחילה והתרגשתי עד השמיים להתקבל בהמון תמיכה בין במאים מנוסים וידועי שם. בעמותה שכללה כמה מאות חברים, קיבלנו ייעוץ מקולגות, הקרינו סרטים (במיוחד דוקומנטריים וניסיוניים), סיפקו אינפורמציה על מקורות מימון, אפשרו לנו להשתמש בעמותה כנציגה מול הקרנות. העמותה גם ארגנה הקרנות ראפקאטים לכל דורש והחברים הוזמנו לבוא, לראות ולהעיר, היא הוציאה כתב עת ושימחה אותנו במסיבות. זה היה הבית של במאי הקולנוע באזור המפרץ וזאת הייתה הקהילה שלי.

כשחזרתי לארץ הרגשתי מאוד בודדה. יצרתי כמובן קשרים וחברויות עם דוקומנטריסטים, לימדתי בחוג לקולנוע באוני' תל אביב ובקמרה אובסקורה, עבדתי עם אנשי צוות והכרתי אנשי קולנוע, אבל היתה לי תחושה שכל אחד מאיתנו נאבק לבד על המעט שיש מול ונגד האחרים. הרעיון של דורון השתלב נהדר עם מאווי להביא לארץ את רוח הסולידריות והמרד של ה-FAF מסן פרנסיסקו.

נפגשנו החל מ-1997, דורון צברי, ג'ולי שלז, דוד בן שטרית ז"ל, ויולט שיצר, אורנה ירמות ז"ל, ענת אבן, עמית גורן, נעמי שחורי, רינו צרו. טיפה יותר מאוחר הצטרפו סיני בר דוד, יאיר לב, תמי גרוס ומאוחר יותר אני זוכרת את אסנת טרבלסי. (אני בטוחה שאני שוכחת מישהו/י, סליחה). היינו נפגשים ערב בשבוע לכשלוש שעות אינטנסיביות אחרי השכבת ילדים. בחצות וחצי כולם התלוננו על היום העמוס שמחכה למחרת והתפזרנו. בהתחלה נפגשנו אצל דורון ואז התחלנו לארח בתורנות. המארחים הכינו כל טוב. היינו נלהבים, מלאי רעיונות, אהבה לקולנוע דוקומנטרי ותקווה. התווכחנו בלהט על עקרונות שהיו בנפשנו והתגלגלו מצחוק. דוד בן שטרית ז"ל ודורון התכסחו יותר מפעם אחת וגם בין בן שטרית לביני היו מתחים (אין לי מושג על מה). עם הזמן רובנו הפכו לידידים. עבורי זאת הייתה קהילה. למרות עומס חיי, אהבתי את המפגשים והאמנתי שאנחנו עושים משהו בעל משמעות.

הדיונים הראשונים נסובו על השאלה האם עלינו להקים איגוד מקצועי שיאבק על זכויותינו או עמותה שמייצגת את הצורך והזכות של החברה הישראלית בקולנוע דוקומנטרי. האמנתי (ועדיין אני מאמינה) במדינת רווחה ומכאן שאחד מתפקידי המדינה הוא לממן ו/או לחייב את ערוצי הטלוויזיה לממן ולשדר סרטים דוקומנטריים עצמאיים, סרטים שנותנים פרספקטיבה על המציאות הישראלית מנקודות תצפית של יוצרים ישראלים שונים. האמנתי שתרבות, כולל קולנוע דוקומנטרי צריכה להיות חופשית, נגישה לאזרחים ושווה לכל נפש. בארה"ב שם בגרתי מקצועית, קולנוע דוקומנטרי ממומן מקרנות בעלות עניין (למשל קרן משפחתית שמעוניינת לקדם את זכויותיהם של מיעוטי

יכולת תתרום לסרט על בתי תמחוי), וערוץ השידור הציבורי ממומן שם בעזרת תאגידי ענק שאסור לבקר שמא יפסיקו לממן את הערוץ, (זכרתי סרט על זיהום מקורות המים על ידי חברת החשמל שנפסל לשידור ב-PBS כי חברת החשמל היא אחת מהממונות של הערוץ). ידעתי שרק מימון של המדינה ללא התערבות ממשלתית עשוי לאפשר קולנוע עצמאי. הדוגמאות מהן שאבנו היו אירופאיות. אחדים מאיתנו כולל אותי רצו שפורום היוצרים ייצג את אזרחי ישראל ואת הצורך של כולנו בקולנוע דוקומנטרי. אחרים בינינו האמינו שעלינו להקים איגוד מקצועי של קולנוענים דוקומנטריים כי האינטרסים והצרכים שלנו שונים משל במאי הדרמות. אבל היו בתוכנו במאים, תחקירנים ומפיקים ולכן לא היו לנו אותם אינטרסים מקצועיים. לבסוף החלטנו להקים עמותה שתייצג את נחיצות הקולנוע הדוקומנטרי, מימונו והצגתו.

דיון נוסף שניהלנו היה סביב רעיון שנדמה לי שרינו צרור הביא, והוא ודורון תמכו בו. הם ביקשו למסד נאותות הפקה על ידי כך שדקה דוקומנטרית תוגדר כשווה לפחות 2000 דולר. כלומר סרט של 50 דקות יעלה 100 אלף דולר. אני לא לגמרי הבנתי את הנוסחה כי חשבתי שעלות כתבת טלוויזיה של 10 דקות שונה מעלות סרט ארוך, לא רק בגלל שהסרט ארוך אלא גם בגלל שהז'אנר שלנו שונה. נדמה לי שאחרי זמן מה הרעיון הזה נזנח. אבל המשכנו לעבוד על אפיון והגדרת "נאותות הפקה". בסוף, אולי עמית גורן, הביא תקציב מחו"ל והבנו איך בונים תקציב שמייצג נאותות הפקה. כך תמחרו סרטים הרבה שנים.

תוך כדי עבודת הקמה וליבון שאלות עקרוניות, עבדנו חודשים ארוכים על ניסוח עקרונותינו באמנת היוצרים הדוקומנטריים.

בשלב די מוקדם הבנו שעלינו להסדיר את התחום ולפקח על הגופים שמממנים ומשדרים את העבודות שלנו. אני זוכרת שנפגשנו עם כל בעלי ההשפעה על מימון והצגת קולנוע דוקומנטרי בעולם הקולנוע הישראלי. היו אז ערוצי הכבלים, הערוץ המסחרי שהתחלק לשלוש זכייניות והערוץ הראשון, הציבורי. מכיוון שהיינו דוקומנטריסטים מרכזיים אז בישראל, ומכיוון שהתאחדנו, כולם הסכימו להיפגש איתנו ולהקשיב לדרישותינו. מכולם דרשנו שקיפות וכולם חייבו במאור פנים והבטיחו שקיפות. נפגשנו גם עם קרנות הקולנוע. נדמה לי שאלה היו אותן קרנות שקיימות היום אותן קרנות שבראשן עמדו אנשים אחרים. אני זוכרת פגישות עם הנהלת הקרן החדשה לקולנוע וטלוויזיה. הבנתי אז, ואני מאמינה בזה גם היום, שהתנדבות לעשייה ציבורית מקדמת גם את עצמנו, כי למדתי להבין טוב יותר כיצד המערכות עובדות וכולם בתחום הכירו אותנו. גם הבנתי כמה עלינו להיות זהירים ולא להשתמש בקשרים שיצרנו על מנת לקדם את עצמנו כיחידים.

התחלקנו לכמה קבוצות וכל קבוצה לקחה על עצמה לבדוק האם הערוצים השונים עובדים על פי החוק שנקבע עבורם, ובאמת מוציאים את הכספים שהתחייבו להוציא על קולנוע דוקומנטרי ישראלי.

היו מי שעבדו מול "רשת", "קשת" ו"טלעד". אני לא זוכרת מה קרה שם. דורון צברי ואני התגייסנו לעבוד מול הערוץ הציבורי. אין לי שום זיכרון מה עשינו, אבל אני זוכרת מצוין שלא היו לנו שום הישגים בזירת הערוץ הציבורי. מאוחר יותר דורון יצא למאבק ציבורי שהתמקד בערוץ הציבורי. ענת אבן ותמי גרוס גילו כי חברת נוגה תקשורת, מפיקת ערוץ 8 בכבלים, מימשה רק כ-10% מסך ההתחייבויות שלה להפקה מקורית בשנים '97-'98. אני זוכרת שנדהמנו. תקפנו בחריפות את המועצה לשידורי כבלים, שאינה מפקחת על קיום המחויבויות של חברות הכבלים בעקבות השערורייה שיצרנו, נדמה לי שגם בערוצים האחרים התחילו להתיישר ואז לבכות שהסכומים שהחוק דורש מהם להוציא על הפקה מקורית גבוהים מדי וביקשו לצמצם אותם. זה היה מאבק ארוך שנים, שאולי לא פסק עדיין אבל הוא כן שינה את הגישה בכל הערוצים ונפתחו פלטפורמות חדשות לסרטים דוקומנטריים. אבל אולי אני טועה.

בקבוצה שהתכנסה מדי שבוע היה רוב של נשים. לא דיברנו על מגדר אבל אני הייתי מאוד מודעת לכך. אולי מכיוון שהפכנו לפרצופים מוכרים בחוגים מקורבים לקולנוע, מתישהו התחילה לרוץ "תיאוריה" שנשים יותר טובות בקולנוע דוקומנטרי וגברים בקולנוע עלילתי. אמרו שלנשים יש יותר רגישות חברתית, הן יותר מציאותיות והן טובות יותר ביחסים בין-אישיים ולכן הן בוחרות ליצור קולנוע דוקומנטרי. אני חשבתי שזה לא מדויק ולמרות שאנחנו אולי רוב לא גדול של פעילות עבור קולנוע דוקומנטרי, עדיין רבים מהבמאים הטובים ביותר בישראל של הסוגה הזאת הם גברים. אני זוכרת שניסיתי להתווכח בראיון עיתונאי עם ה"תזה" הזאת ולטעון שיותר מדויק להגיד שנשים לא מקבלות כסף לקולנוע עלילתי כי לא סומכים עלינו שנדע איך להוציא סכומים גדולים, והמראיין התאכזב שאני לא סומכת ידי על החלוקה שהציע.

אני זוכרת את ההתרגשות כשהגיע הסמל של הפורום שיצרה בהתנדבות יהודית שץ ז"ל. מאוד אהבתי את תחושת המהפכה שבסמל, זה שעל הסמל יש אישה (!) לא רזה (!) ולא מצועצעת. מייד שמתי לב שיש משהו מתריס בסמל. שבע שנים אחר כך, כשנפתלי גליקסברג היה יו"ר הפורום, הוא או אולי הנהלת הפורום החליטו לשנות את הסמל הזה לסמל ממלכתי כזה, כמו סמל של קופת חולים. התקשרתי לנפתלי ושאלתי למה לשנות את הסמל שנעשה בהתנדבות ומבטא רוח מרדנית. הוא ענה לי ש"הזמנים משתנים וצריך להתעדכן". אני הייתי עדיין מעורבת ריגשית בעבודה הארוכה שעשינו, נפגעתי וטענתי שיש חשיבות להיסטוריה של ארגון. נפתלי לא הסכים איתי. כתבתי להנהלת הפורום ושטחתי את עמדותי, אבל לא קיבלתי תשובה, אז עזבתי את פורום היוצרים והתמקדתי בחברות באיגוד הבמאים.

כשחוק הקולנוע התקבל, במאבק של קולנוענים, או אולי עוד בשלב הדיונים בחוק הקולנוע, חלק מאיתנו התרתח שקולנוע עלילתי זוכה בחלק גדול מעוגת התקציב. בשנות ה-90 סרטים דוקומנטריים ישראלים כבר זכו להקרנות בפסטיבלים בינלאומיים וזכו בפרסים. היו שטענו שישראל טובה יותר בסרטים דוקומנטריים מאשר בסרטים עלילתיים. אני זוכרת, שלמרות שלא עלה בדעתי אז שאעשה סרטים עלילתיים, טענתי שאסור לנו לצאת נגד הקולנוע מהקולנוע העלילתי. חשבתי שעלינו להיות מאוחדים ולנסות לדרוש את חלקנו בעוגה בתוך הקהילה של אנשי הקולנוע. ואמנם לחצנו על מועצת הקולנוע הראשונה להגדיל את חלקנו בעוגת התקציב דרך תקצוב הקרנות.

היו בינינו לא מעט דיונים. נעמי שחורי טענה שרק אם יהיו "סלוטים" קבועים לסרטים דוקומנטריים בערוצים השונים הציבור ילמד לצפות בנו. הוספנו למאבקינו השונים גם מאבק על רצועות שידור קבועות בשעות פריים בערוצים השונים. אני זוכרת שהרבה לפני מירי רגב דנו בדרכים לקירוב הפריפריה אלינו וגם יצאנו להקרין סרטים ברחבי הארץ. דנו ארוכות בזכויות יוצרים. נדמה לי שזו היתה אורנה ירמות שהביאה את חוק זכויות היוצרים הצרפתי וכולנו פערנו עיניים בקנאה. אז הבנו את המשמעות של זכויות יוצרים והתחלנו להיאבק גם על החוזים שרצו להחתיים אותנו.

אני גם זוכרת שכשקרנות הקולנוע וגופים אחרים הבינו שיש לנו כוח באחדותנו, כולם רצו לתרום לנו כסף. היו בינינו שטענו שברגע שלא נתנדב אלא נקבל כספים נאבד את עצמאותנו. אבל כשהיינו כבר לעמותה וכשהפורום קם, גבינו דמי חבר/ה והתחלנו להשתמש בכספים לכתביה, להקרנות, לסמינרים - להעמקת ההבנה והנראות של קולנוע דוקומנטרי.

לפגישה הראשונה של פורום היוצרים הדוקומנטריים, בשנת 1998 הגיעו להפתעתנו יותר מ-100 אישה ואיש. זה היה מרגש מאוד. בחרנו בדורון צברי ליו"ר הפורום ואנחנו עם אילנה צור ז"ל ואולי אחרים נבחרנו להנהלה הראשונה.

שנה אחר כך אילנה צור, הקימה את פסטיבל דוקאביב ואורנה ירמות יזמה ואצרה את פורום הקו-פרודוקציות, שפתח בפנינו את עולם היצירה הבינלאומי וחילץ אותנו מהפרובינציאליות הישראלית.

בשתי היוזמות הנהלת הפורום לקחה חלק, פעלנו וסייענו להן בג'ונגל הבירוקרטי, ברעיונות ובתכנים.

כתב העת לקולנוע היחיד שהיה פה אז היה 'הסינמטק' שעסק בעיקר בקולנוע עלילתי ובפסטיבלים בינלאומיים. ביקשנו מכתב העת לכתוב גם על סרטים תיעודיים ודאגנו למצוא כותבות וכותבים. משנת 1998 החלו להופיע ב"סינמטק" מאמרים על קולנוע דוקומנטרי ישראלי.

חברי הנהלה בפורום היוצרים הדוקומנטרים יזמו והפיקו שלושה סמינרים דוקומנטריים. אני זוכרת את ענת אבן ועמית גורן בין המארגנים. מטרת הסמינרים היתה לפתח מרחב מקצועי של שיח ודיאלוג על דרכי עשייה, על אתיקה ועל אסתטיקה של הסוגה הזאת, כולל תוכן ושפה קולנועית ייחודיים לנו ולמקום שלנו. הסמינרים התיאורטיים שלנו, שכללו לינה, אפשרו צפייה ודיון בסרטים זרים וישראלים, שפתחו בפנינו עולמות יצירה חדשים, והיוו השראה ליוצרים. כל סמינר לווה בחוברת מאמרים מתורגמים ומקוריים שעסקו בסרטי הסמינר. אלו היו יומיים של חגיגת קולנוע דוקומנטרי של קהילת הדוקומנטריסטים שהלכה והתהוותה בארץ.

ההנהלה הראשונה של פורום היוצרים הדוקומנטריים פעלה מסוף שנת 1997 ועד שנת 2002 ובנתה את התשתית לעשייה הדוקומנטרית הענפה שמתקיימת גם היום. אנחנו כבר לא היינו קבוצת מהפכנים עם אש בעיניים, אלא חלק מקבוצת קולנוענים עולמית קטנה ונחושה של משוגעים לשפה הקולנועית ולתמות של הסוגה הקולנועית הזאת.